

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL / IYUL / 7-SON,
I-QISM

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyul.
I-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoj o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

MHXS (IFRS) ASOSIDA MOLIVAVIY HISOBOT TUZISHNING KORXONA RENTABELLIGI VA TO'LOVGA QOBILIYATLILIGINI TAHLIL QILISHDAGI O'RNI.....	12
Urakova Maxsad Xakimovna	
QAYTA TIKLANMAYDIGAN RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARNING O'RNI.....	18
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
COMPARATIVE ANALYSIS OF DIGITAL FINANCIAL TECHNOLOGIES FOR CREDIT RISK PREDICTION AND MANAGEMENT IN COMMERCIAL BANKS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA ANALYTICS.....	21
Kholdorov Sardor Umarovich	
O'ZBEKISTONDA AGROINVESTITSIYALARNI MOLIVALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	28
Yusupov Komaliddin Baxtiyor o'g'li	
O'ZBEKISTONDA NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR UCHUN ICHKI TURISTIK MAHSULOTLAR TAHLILI.....	33
Zoxidov Firuz Faxritdinovich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА.....	38
Эргашбаева Нилуфар Мухаммадсайфуллаевна	
MUSTAQIL TURISTLAR OQIMINI OSHIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA VA UNI O'ZBEKISTON SHAROITIGA MOSLASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	42
Muzaffarov Akmal Axmadovich	
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЧАТ-БОТОВ В СИСТЕМЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ	49
Ирматова Азиза Бахрамовна	
OROL BO'YI MINTAQASIDA YASHIL IQTISODIYOT ASOSIDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	56
Akramova Feruza	
RECENT MEDICAL TOURISM RESEARCH IN THE WEB OF SCIENCE CORE COLLECTION	68
Hao Xiaohui	
HARBIY XIZMATCHILARNI KIYIM-KECHAK BILAN TA'MINLASHDA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASIDAN O'ZBEKISTONDA FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	76
Omonov Usmonqul Raxmonqul o'g'li	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA OSHIRISHNING ZAMONAVIY IQTISODIY MEXANIZMLARI	83
Inobatov Abror Boshlarovich	
КОММУНАЛЬНАЯ ИНФРАСТРУКТУРА И МЛАДЕНЧЕСКАЯ СМЕРТНОСТЬ: ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПО РЕГИОНАМ УЗБЕКИСТАНА ЗА 2012–2024 ГОДЫ.....	92
Мамбетсапаев Курбанияз Айниязович	
АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ	97
Ташмухамедова Карима Саматовна	
СУТЬ УПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИЕЙ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ	104
Тарават Абдул Салам	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ASOSIY KAPITALGA KIRITILGAN INVESTITSIYALAR MANBALARI RIVOJLANISHINING MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI.....	112
Ibadullayev Dilshad Ibragimovich	

BARQAROR SHAHARSOZLIKNI TA'MINLASHDA TRANSPORT INFRATUZILMASINING EKOLOGIK VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	117
Permatov Ilxomjon Juraboyevich	
O'ZBEKISTONDA BARQAROR SHAHARSOZLIKNI HUQUQIY ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH	121
Inoyatova Gulnoz Kadamovna	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK OMILLARNING BINOLAR YEMIRILISHIGA TA'SIRINI KOMPLEKS BAHOLASH VA ULARNI KAMAYTIRISH USULLARI (TOSHKENT SHAHRI MISOLIDA).....	125
Turabova Shodiya Anvarjon qizi	
MHXSDA TUSHUM VA MOLIVAVIY INSTRUMENTLAR BO'YICHA PUL MABLAG'LARI OQIMINI HISOBGA OLISH	132
Eshonqulov Akmal Qudratovich	
BOJXONA IMTIYOZLARINING DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARIGA TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH.....	138
Latipov Jahongir Shavkatovich	
O'ZBEKISTONDA XUSUSIY TA'LIM TIZIMIDA KADRLAR NOMUTANOSIBLIGI TENDENSIYALARI	144
Raxmatxo'jayev Axrolxo'ja Akmal o'g'li	
EKOLOGIK TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA INNOVATSION USULLARNING SAMARADORLIGI.....	150
Usmanova Gulida Valiyevna	
BUXORO VILOYATIDAGI KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARI TARMOQLARARO IQTISODIY SAMADORLIGI EKONOMETRIK TAHLILI	156
Nazarov Nazar G'ulom o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KO'CHMAS MULK BOZORIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	163
Sadikova Dildora Abdulla qizi	
MAHALLALARDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH EKOTIZIMINING FUNKSIONAL BOG'LIQLIGI.....	167
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich	
СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫМИ ФИНАНСОВЫМИ ОПЕРАЦИЯМИ	172
Исмоилова Жасмина Ильхом кизи	
SANOAT KLASSTERLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING INNOVATSION FAOLIYATGA TA'SIRI	178
Mamadaliyev Anazxon Ziyodillayevich	
XIZMATLAR SOHASIDA KICHIK BIZNES KORXONALARINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI	183
Ulmasova Oygul Baxtiyorovna	
BIOLOGIK RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA INNOVATSION BOSHQARUV USULLARI.....	188
Babadjanov Akmal Shuxratovich	
ZAMONAVIY JAMIYATDA AHOLINING EKOLOGIK MADANIYATINI YUKSALTIRISH MEXANIZMLARI.....	193
Xudoyberdiyev Norbek Komiljon o'g'li	
O'ZBEKISTON KONTEKSTI: IQLIM O'ZGARISHI, OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA MOSLASHTIRISH SIYOSATLARI	198
Haydarov Ibrohimxon Abbosxon o'g'li	
TOVAR YETKAZIB BERISH ZANJIRI VA BOJXONA NAZORATINI BOSHQARISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	202
Kilichov Nazar Bafoevich	

TA'LIM XIZMATLARI VA ULARNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI	208
Yusupova I.R.	
OROLBO'YI HUDUDLARINING IJTIMOIIQTISODIY SALOHİYATINI KOMPLEKS BAHOLASH VA USTUVOR RIVOJLANISH YO'NALISHLARI	212
Dosnazarov Kallibek Kalbayevich	
ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ФОРМИРОВАНИЕ ДОХОДОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА	222
Айтмуратов Кутлымурат Жалгасович	
DAVLAT ISHTIROKIDAGI KORXONALAR UCHUN KORPORATIV BOSHQARUV BO'YICHA IQTISODIY HAMKORLIK VA TARAQQIYOT TASHKILOTI (IHTT)NING YETAKCHI TAMOIYILLARINI O'ZBEKISTON AMALIYOTIGA JORIY ETISH YO'NALISHLARI	227
Jumadullayeva Durdona Shuxrat qizi	
TURIZM SOHASIDA KLASTERNI SHAKLLANTIRISH ASOSIDA AHOLI BANDLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	233
Abdurayimov O'ktam Abdug'ani o'g'li	
EKOLOGIYAGA OID HUQUQBIZARLIKLAR TARKIBI	240
Majidova Shaxnoza Rustam qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKINI BOSHQARISH VA MUAMMOLI KREDITLAR MUAMMOSI: TAHLIL VA YECHIMLAR.....	244
Qurbonov Ilhom Jumaqulovich	
AGROTADBIRKORLIKDA OMILLAR SARFI ASOSIDA QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISH HAJMINING OSHISHIGA TA'SIRINI HUDUDIY BAHOLASH.....	248
Qurbonov Alisher Boboqulovich	
ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS IN THE IMPLEMENTATION OF INTERNAL STANDARDS IN AUDIT FIRMS OF UZBEKISTAN AND THEIR IMPACT ON THE QUALITY OF AUDIT SERVICES	256
Kamola Bobonarova	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONA MENEJMENTIDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINING NAZARIY ASOSLARI.....	262
Zohidov Jamshid Botirxonovich	
SOLIQ QARZDORLIGINI UNDIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA XALQARO TAJIRIBA VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI.....	267
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
NAMANGAN VILOYATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATI VA MAHALLIYLASHTIRISH JARAYONLARINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	272
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
MILLIY HUNARMANDCHILIK SOHASINI HUDUDIY RIVOJLANTIRISHNING INTEGRAL BOSHQARUV MODELI VA UNI BAHOLASH	279
Yaxshiliqov Sardor Rustam o'g'li	
O'ZBEKISTONDA SOLIQ SIYOSATINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: EKONOMETRIK TAHLIL.....	288
H.S. Bobojonov	
OLIY TA'LIM TIZIMIGA XORIJIY INVESTITSİYALAR JALB QILISHNING USLUBIY ASOSLARI.....	294
Mamanazarov A.A.	
OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH SALOHİYATINI BOSHQARISH VA ISHLAB CHIQRISH XAVFSIZLIGI TA'MINLASHNING METODOLOGIK JIHLATLARI.....	299
Gulmatov Sunnatillo Nurillayevich	
BIOLOGIK AKTIVLAR SINTETIK VA ANALITIK HISOBINI TASHKIL ETISHDA ISHCHI HISOBVARAQLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	308
Axmetova Salima Seytovna	

HUDUD IQTISODIYOTIGA “YASHIL INVESTITSİYALAR”NI JALB QILISH MEXANIZMLARINING USLUBIY JIHATLARI.....	313
To‘xtayev Maqsud Mansurovich	
TURIZM SOXASIDA XIZMATLAR SIFATIGA TA’SIR ETUVCHI ASOSIY OMILLAR (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA).....	321
Suyunov R.G‘.	
SOLIQ MA’MURCHILIGI METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARINING JORIY ETISH ISTIQBOLLARI	326
Turdaliyev Eldor Sho‘xratjon o‘g‘li	

SOLIQ MA'MURCHILIGI METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARINING JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

Turdaliyev Eldor Sho'xratjon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi, PhD

ORCID: 0009-0003-5441-3118

Email: eldor.turdaliyev@solliq.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada solliq organlari tomonidan tekshirish va solliq to'lovchilar faoliyatini nazorat qilish amaliyotini takomillashtirish orqali ularning mumkin bo'lgan solliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlash, adolatli solliqqa tortishni ta'minlash va pirovardida solliq tizimining umumiy samaradorligiga hissa qo'shish imkoniyatlarini oshirishi mumkinligi o'rganilgan va xulosalar shakllantirilgan. Maqolada xorijiy tajribalarni O'zbekiston sharoitida tatbiq etishning afzalliklari va muammolari yoritilib, milliy solliq siyosatini takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: solliq tushumlari, tahlila-tahlil, xavflar, samaradorlik, raqamli platforma, usullar va vositalar, ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, tahlil, optimallashtirish, solliq imtiyozlari, solliq stavkasi.

Аннотация: В данной статье представлены выводы и заключения, которые можно сделать на основе анализа возможностей налоговых органов по выявлению возможных случаев уклонения от уплаты налогов, обеспечению справедливого налогообложения и, в конечном итоге, повышению общей эффективности налоговой системы путем совершенствования практики аудита и контроля деятельности налогоплательщиков. В статье освещаются преимущества и проблемы применения зарубежного опыта в условиях Узбекистана, а также разрабатываются предложения и рекомендации по совершенствованию национальной налоговой политики.

Ключевые слова: налоговые поступления, анализ рисков, риски, эффективность, цифровая платформа, методы и инструменты, передовые информационно-коммуникационные технологии, анализ, оптимизация, налоговые льготы, налоговая ставка.

Abstract: This article presents the conclusions and conclusions that can be drawn from the analysis of the possibilities of tax authorities to identify possible cases of tax evasion, ensure fair taxation, and ultimately contribute to the overall efficiency of the tax system by improving the practice of auditing and monitoring taxpayers' activities. The article highlights the advantages and problems of applying foreign experience in the conditions of Uzbekistan, and develops proposals and recommendations for improving national tax policy.

Keywords: tax revenues, risk analysis, risks, efficiency, digital platform, methods and tools, advanced information and communication technologies, analysis, optimization, tax incentives, tax rate.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida solliq tizimining samarali faoliyat yuritishi solliq to'lovchilar faoliyati ustidan amalga oshiriladigan solliq nazoratining mukammal tashkil etilishiga bevosita bog'liqdir. Solliq nazorati davlat moliya siyosatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u budjet daromadlarining barqarorligini ta'minlash, solliq qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qilish hamda solliq intizomini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan solliq to'lovchilar faoliyatini solliq nazorati orqali tartibga solishning nazariy asoslarini chuqur o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda iqtisodiyotni raqamlashtirish, solliq ma'murchiligini takomillashtirish hamda riskka asoslangan nazorat tizimlarini joriy etish solliq nazoratining mazmuni va amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Shu bois solliq to'lovchilar faoliyatini solliq nazoratini amalga oshirishning nazariy asoslarini

o'rganish orqali mazkur jarayonning mohiyati, vazifalari va iqtisodiy ahamiyatini ochib berish, shuningdek, uning samaradorligini oshirish yo'llarini ilmiy jihatdan asoslash muhim hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Soliq to'lovchilar faoliyatini soliq nazoratini amalga oshirish masalalari iqtisodiy nazariya, moliya va soliq huquqi sohalarida keng o'rganilgan bo'lib, mazkur yo'nalishda mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

Xorijiy olimlardan J. Stiglits, R. Masgreyv va P. Samuelsonlar soliq nazoratini davlat moliyaviy mexanizmining ajralmas qismi sifatida talqin qilib, uning asosiy vazifasi soliq majburiyatlarining to'liq va o'z vaqtida bajarilishini ta'minlash ekanligini ta'kidlaydilar. Ularning ishlarida soliq nazorati soliq siyosatining samaradorligini belgilab beruvchi muhim omil sifatida baholanadi [1].

Shuningdek, M. Olson, A. Smit va F. Shnayder tadqiqotlarida soliq nazorati va soliq to'lovchilarning xulq-atvori o'rtasidagi bog'liqlikka alohida e'tibor qaratilgan. Ularning fikricha, samarali soliq nazorati soliqdan qochish holatlarini kamaytirishga xizmat qiladi hamda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishda muhim ahamiyat kasb etadi [2].

MDH davlatlari olimlaridan A. G. Gryaznova, L. I. Goncharenko, I. A. Mayburov va T. F. Yutkina ishlarida soliq nazoratining nazariy-metodologik asoslari, uning shakl va usullari, shuningdek, soliq tekshiruvlarini tashkil etish masalalari chuqur yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda soliq nazorati davlat budjeti daromadlarini ta'minlashning asosiy vositalaridan biri sifatida qaraladi [3].

O'zbekistonlik olimlardan Q. Abdurahmonov, A. Vahobov, Sh. Mustafoqulov, B. Toshmatov va boshqalarning ilmiy ishlarida milliy soliq tizimida soliq nazoratini takomillashtirish, soliq ma'murchiligini kuchaytirish hamda soliq to'lovchilar bilan o'zaro munosabatlarning institutsional asoslari tahlil qilingan. Ayniqsa, ular soliq nazoratini raqamlashtirish, avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarini joriy etish hamda riskka asoslangan yondashuvlarni qo'llash masalalariga alohida e'tibor qaratganlar [4].

S. M. Olennikovning fikricha, soliqdan qochish va soliqlarni optimallashtirish — bu soliq to'lovchining rejalashtirgan xatti-harakatlari hisoblanadi [5].

A. Makoveskiy, Ye. A. Zareskaya kabi olimlar soliqdan qochishning eng ko'p qonuniy tarqalgan usullaridan biri bo'lgan soliqlarni optimallashtirish tushunchasiga ham ta'rif berib o'tadi, ya'ni ularning ta'biricha, "Soliqlarni optimallashtirishda soliq to'lovchining maqsadli qonuniy harakatlari, shu jumladan, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan barcha imtiyozlardan to'liq foydalanish, soliq imtiyozlari va boshqa qonuniy imtiyozlar orqali soliq majburiyatlari miqdorini kamaytirishni tushunish odatiy holdir. Boshqacha aytganda, bu soliq va jinoyat qonunchiligi normalarini buzmaganda holda, qonuniy asoslarda soliq to'lovlari minimal darajaga tushiriladigan xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyatini tashkil etishdir", deydi [6].

Rossiyalik olim L. Aleksandrova bu boradagi tadqiqotlari natijasida: "Soliq to'lovchilar tomonidan soliq to'lashdan bo'yin tovlashning ommaviyligi, soliq jinoyatlarining kechikish darajasining yuqoriligi alohida o'tkirlik bilan ularni ochish muammosini qo'yimoqda, bu faoliyatning maqbul va samarali yo'llari va vositalarini izlash va ishlab chiqish zarurati tug'iladi. Huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatining tahlili shuni ko'rsatadiki, soliqqa oid jinoyatlarni aniqlash boshqa turdagi jinoyatlarga qaraganda ancha qiyin. Bunday sharoitda soliq jinoyatlarini aniqlash bo'yicha chora-tadbirlarni, shu jumladan, sud-tibbiyotni ishlab chiqish, ayniqsa, muhimdir", deb ta'kidlaydiki, muallif soliqdan bo'yin tovlash jarayonlariga huquqiy baho berish boshqa jinoyatlarga qaraganda anchayin murakkabligiga ishora qiladi [7].

A. R. Abdullina fikricha, soliqdan qochishda huquqni muhofaza qiluvchi organlarda soliq jinoyatlarini aniqlashda buxgalteriya hujjatlarini tahlil qilish qiyinchiliklarining mavjudligi, yangi tashkil etilib, tez faoliyatini tugatadigan korxonalarni monitoring qilishda yetarli malakaning kamligi, fuqarolik, iqtisodiy-huquqiy hujjatlarni o'zaro integratsiyalash asosida tahlil qilishning qiyinligi, qonun hujjatlarining yetarli takomillashmaganligi oqibatida soliqdan qochish holatlarining huquqiy negiziga asoslangan holda bu jarayonni kamaytirishga qaratilgan harakatlarning samarasiz bo'lishiga ta'sir qilmoqda [8].

Adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, soliq nazorati bo'yicha nazariy qarashlar yetarlicha shakllangan bo'lsa-da, soliq to'lovchilar faoliyatini baholashda zamonaviy axborot texnologiyalari, shuningdek, milliy xususiyatlarni inobatga olgan holda ilmiy xulosalar ishlab chiqish masalalari hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida ma'lumotlar ilmiy adabiyotlar, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar, soliq ma'murchiligiga oid rasmiy statistik ma'lumotlar hamda vakolatli davlat organlarining ochiq axborot manbalari asosida yig'ildi. Olingan ma'lumotlar qiyosiy, tizimli va mantiqiy tahlil usullari yordamida qayta ishlanib, soliq ma'murchiligining amaldagi holati, rivojlanish tendensiyalari hamda takomillashtirish yo'nalishlari ilmiy jihatdan baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

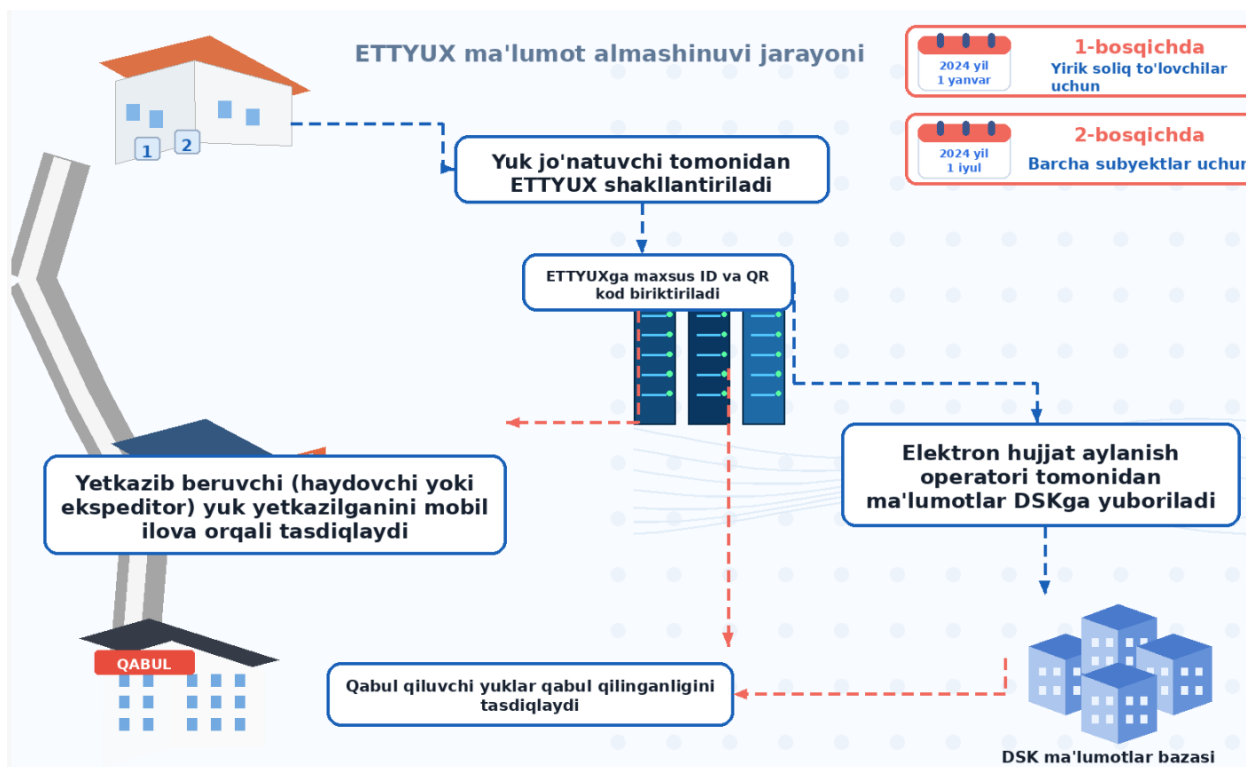
Soliq ma'murchiligi davlatning soliq siyosati samaradorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega mexanizmlar tizimidir. Ushbu tizimni takomillashtirish nafaqat soliq tushumlarining ko'payishiga, balki tadbirkorlik subyektlari uchun qulay fiskal muhit yaratishga ham xizmat qiladi. O'zbekistonda olib borilayotgan soliq islohotlari davrida soliq ma'murchiligini ilmiy asoslangan, axborot texnologiyalariga asoslangan va faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan metodologiya asosida yuritish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. So'nggi yillarda soliq ma'murchiligi sohasida raqamlashtirish jarayonlari jadallashdi. Xususan, "E-Soliq" va "MySoliq" platformalari orqali soliq to'lovchilar bilan elektron aloqa tizimi mustahkamlandi, hisobvara-q-fakturalarni elektron tarzda yuritish majburiy tartibga o'tkazildi, xavf asosida soliq tekshiruvlarini tanlash tizimi joriy etildi va QQSni qaytarish mexanizmlari avtomatlashtirildi. Bu kabi islohotlar soliq ma'murchiligini yanada takomillashtirish uchun metodologik yondashuvlarni izchil rivojlantirish va amaliy mexanizmlarni boyitish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Jumladan, ayrim soliq turlarida ma'muriy jarayonlarni yanada soddalashtirish, soliq yukining teng va adolatli taqsimlanishini yanada mustahkamlash, soliq ma'murchiligida shaffoflikni oshirish hamda soliq solish obyektlarini aniq hisobga olish tizimini takomillashtirish bo'yicha salmoqli imkoniyatlar mavjud.

Soliq ma'murchiligi metodologiyasini takomillashtirish yo'nalishlari bo'yicha ma'lum bir sohadagi faoliyatni rejalashtirish, amalga oshirish va baholash uchun qo'llaniladigan nazariy va amaliy yondashuvlar majmuasidir. Soliq ma'murchiligini takomillashtirish metodologiyasi bir nechta tamoyillarga tayanishi lozim bo'lib, ular soliq yukining adolatli taqsimlanishi, QQS bo'yicha tabaqalashtirilgan stavka joriy etish orqali xizmat ko'rsatish sohasiga yengillik yaratish, umumbelgilangan rejimga o'tish mezonlarini qayta ko'rib chiqish, soliq imtiyozlarining samaradorligini baholash va ularni qayta ishlashdan iborat. Aniq hududlar va sektorlar bo'yicha "raqamli monitoring" tizimini joriy etish, tahlila-tahlil yordamida xavf darajasini baholashni avtomatlashtirish va QQSni qaytarish jarayonlarini to'liq elektron shaklga o'tkazish maqsadga muvofiqdir.

Soliq ma'muriyati xodimlarining malakasini oshirish yuzasidan soliqchilar uchun muntazam qayta tayyorlash va qayta malaka kurslarini tashkil etish, xalqaro tajriba asosida etika, mas'uliyat va manfaatlar to'qnashuvining oldini olish bo'yicha qo'llanmalarini joriy etishni takomillashtirish taqozo etiladi. Bundan asosiy kutilayotgan natija davlat budjeti tushumlarining oshishi (xususan, QQS va daromad soliqlari hisobiga), xufiyona iqtisodiyot ulushining qisqarishi, soliq to'lovchilarning huquqiy savodxonligi va fiskal intizomining oshishi, soliq tizimiga bo'lgan ishonchning mustahkamlanishi va soliq yukidagi tengsizlikning kamayishi hisoblanadi. O'zbekistonda soliq ma'murchiligini takomillashtirish jarayoni faqat islohotlar bilan emas, balki ilmiy asoslangan metodologiya orqali amalga oshirilishi zarur. Bu metodologiya zamonaviy axborot texnologiyalari, iqtisodiy tahlil, soliq psixologiyasi va huquqiy yondashuvlarni o'z ichiga olishi lozim. Soliq to'lovchilar uchun shaffof, prognozlashtirib bo'ladigan va adolatli ma'murchilik muhiti yaratish orqali mamlakatda biznes va investitsiya muhitini yanada yaxshilash mumkin bo'ladi.

Tahlillarga e'tibor beradigan bo'lsak, tovar-transport yuk xatlarini elektron rasmiylashtirish bo'yicha Belarusda 2014-yilda, Turkiyada 2020-yilda, Qozog'istonda 2021-yilda, Rossiyada esa 2022-yildan tovar-transport yuk xatlarini elektron shaklda rasmiylashtirish amaliyoti joriy etilgan. O'zbekistonda 2024-yil 1-yanvardan boshlab yirik soliq to'lovchilar uchun, 2024-yil 1-iyuldan boshlab barcha soliq to'lovchilar uchun tovar-transport yuk xatlarini majburiy tartibda elektron rasmiylashtirish tartibi joriy etildi. Soliq ma'murchiligini takomillashtirishda elektron tovar-transport yuk xatini rasmiylashtirish qoidalarini ishlab chiqqanmiz (1-rasm).

1-rasm. Elektron tovar-transport yuk xatini rasmiylashtirish qoidalari¹

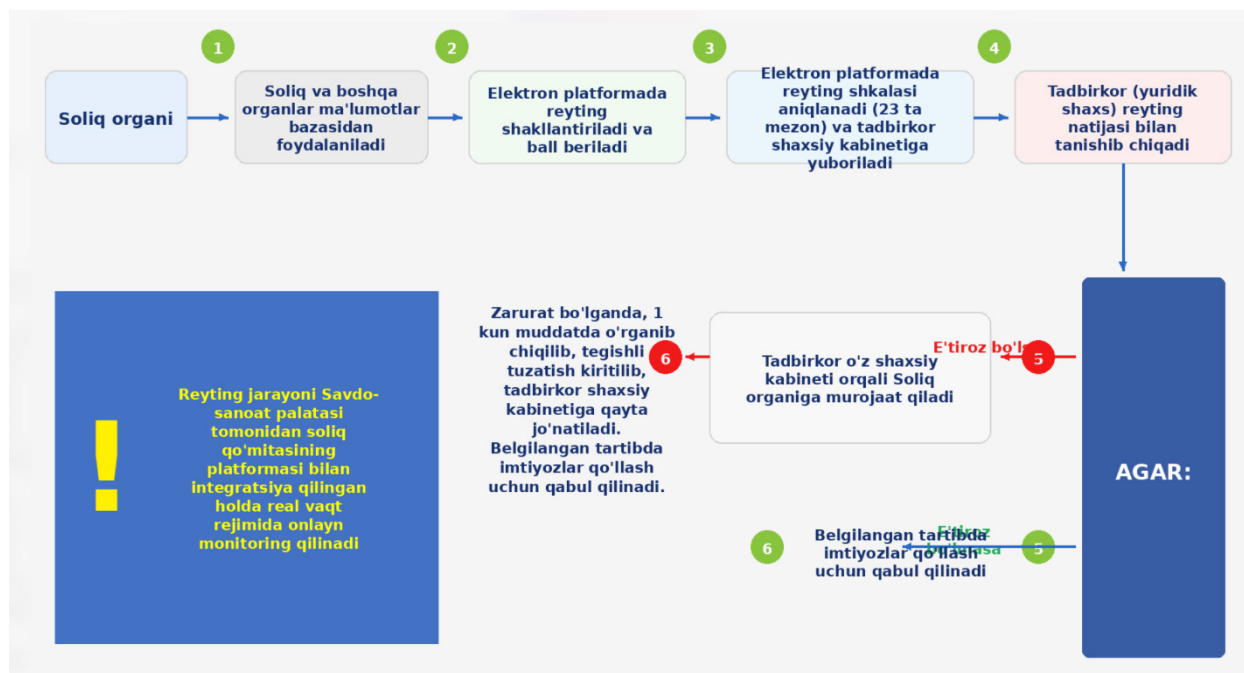
“Tajriba asosida 2018-yil 15-oktabrdan Toshkent, Navoiy va Sirdaryo viloyatlaridagi tadbirkorlar uchun tovar-transport yuk xatlarini elektron shaklda rasmiylashtirish amaliyoti joriy etildi”². Hozirga qadar 582 ta tadbirkor tomonidan 701,5 mlrd so'mlik 39,7 mingta elektron tovar-transport yuk xati rasmiylashtirilgan. Yuk yetkazib berilganligini real vaqt rejimida kuzatish, istalgan vaqt va joyda tovar-transport yuk xatini rasmiylashtirish hamda ma'lumotlar haqqoniyligini maxsus QR-kod orqali mobil ilova yordamida tekshirish imkoniyati yaratilmoqda. Bugungi kunda 195 nafar fuqaroda yuk transporti mavjud bo'lib, ularning atigi 3 mingtasi rasmiy yuk tashish faoliyati bilan shug'ullanadi, shuningdek, transport korxonalarining 88 mingta yuk transportiga 33 ming nafar xodim xizmat ko'rsatadi.

Tahlillar fuqarolarning tadbirkorlik faoliyatini hamda korxonalar xodimlarini legallashtirish hisobiga budjetga 217 mlrd so'm tushum ta'minlash imkoni mavjudligini ko'rsatmoqda. Elektron shaklda rasmiylashtirilgan yuk xatlarida keltirilgan ma'lumotlar himoya qilinishi belgilanmoqda. Amalda har bir yuklab jo'natilgan tovar uchun tovar-transport yuk xati 4 nusxada qog'oz shaklida rasmiylashtiriladi hamda yuk jo'natuvchi va yuk oluvchi tomonidan kamida 5 yil davomida saqlanishi lozim. Tadbirkorlik faoliyatida hujjatlar rasmiylashtiruviga sarflanadigan vaqt teжалadi, qog'oz hujjatlar aylanmasi qisqartiriladi va tadbirkorlar o'rtasida o'zaro ma'lumot almashinuvi raqamlashtiriladi. Tovar-transport yuk xatini qog'oz shaklidan elektron shaklga o'tkazish natijasida 1 yilda o'rtacha 200 mingta tadbirkor tomonidan 16 mlrd so'mdan ortiq material sarfi hamda ularni saqlash bilan bog'liq xarajatlar qisqaradi. Tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy barqarorligi va ishbilarmonlik salohiyatini baholash mamlakat iqtisodiyotining umumiy holatini anglash, investitsion muhitni shakllantirish va fiskal siyosatni aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqsadda tadbirkorlik subyektlarini reytinglash orqali ularning barqarorlik darajasini baholash metodologiyasini ishlab chiqish talab etiladi.

Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingini shakllantirish va uning texnik ta'minlanishi bevosita Davlat soliq qo'mitasi tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu reyting har kuni tegishli davlat organlari va idoralarning mavjud axborot tizimlaridan olinadigan ma'lumotlar asosida avtomatlashtirilgan holda yangilanadi va doimiy ravishda Savdo-sanoat palatasining rasmiy veb-platformasida jamoatchilikka taqdim etib boriladi. Reytingni shakllantirish jarayonida tadbirkorlik subyektlari haqidagi mavjud axborot doimiy tahlil etilib, ularning faoliyati maxsus belgilangan me'yorlar asosida baholanadi. Baholashda har bir mezon uchun belgilangan ballar hisobga olinib, umumiy reyting natijasi shakllantiriladi. Mezonlar va ularga beriladigan ballar Nizom asosida aniqlanadi hamda umumiy ball ushbu mezonlarning jami bo'yicha hisoblab chiqiladi. Reyting natijalari baholash amalga oshirilgan paytdan boshlab bir ish kuni ichida tadbirkorlik subyektlarining shaxsiy kabineti orqali yetkaziladi (2-rasm).

¹ Soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

² Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 06.10.2018 йилдаги 807-сон

2-rasm. Tadbirkorlik subyektlarining barqarorlik reytingini aniqlash metodologiyasi³

Agar reyting darajasida o'zgarish yuz bersa, bu haqdagi yangilangan ma'lumotlar ham subyektga yuboriladi. Subyekt reyting natijalari bo'yicha e'tirozga ega bo'lsa, shaxsiy kabinet orqali tegishli soliq organiga murojaat qilish huquqiga ega. Murojaat qilingan e'tirozlar 10 ish kuni davomida ko'rib chiqiladi va asosli deb topilgan hollarda ma'lumotlar bazasi tuzatilib, yangilangan reyting natijalari subyektga qayta yuboriladi. Savdo-sanoat palatasi ushbu reyting tizimining ishonchliligi, ochiqdigi va murojaatlarga o'z vaqtida javob qaytarilishini nazorat qilib boradi. Mazkur reyting faqat yuridik shaxs maqomidagi tadbirkorlik subyektlariga nisbatan tatbiq etiladi.

Tadbirkorlik subyekti faoliyatini baholashning umumiy mezonlari yuzasidan tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy faolligi, moliyaviy barqarorligi va davlat bilan o'zaro munosabatlarini baholash orqali ularga ishonch darajasini aniqlash va samarali fiskal, ma'muriy yordam ko'rsatishga xizmat qiladi.

Mazkur metodologiyaning amaliy qadamlari sifatida, birinchi navbatda, ma'lumotlar yig'ish bo'lib, soliq, statistika, bank, sud va boshqa manbalardan avtomatik ma'lumotlar olish hisoblanadi. Analitik tizimda baholash orqali har bir mezon uchun avtomatlashtirilgan algoritm orqali ballar hisoblanadi. Barcha mezonlar yuzasidan ballar ularning salmog'iga ko'ra hisoblanadi va 100 ballik shkalada umumiy reyting aniqlanadi (1-jadval).

1-jadval
Baholashning asosiy mezonlari va metodik yondashuv⁴

Mezon nomi	Ahamiyat darajasi (%)	Baholash usuli
Soliq majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish	25%	Avtomatlashtirilgan soliq hisobotlari va to'lov ma'lumotlari asosida
Moliyaviy ko'rsatkichlar (daromad, aktivlar, sof foyda)	20%	BFS, DSQ va bank ma'lumotlarini tahlil qilish orqali
Banklardagi operatsiyalar va to'lov intizomi	10%	Milliy bank tizimi orqali
Korxona faoliyatining barqarorligi (filiallar, ishchi soni, yopilgan holati)	15%	Davlat ro'yxatidan va mehnat organlaridan olingan ma'lumotlar
Sud ishlari va qarzdorlik holati	10%	Sud va Ijro organlari ma'lumotlari orqali
Elektron hisobvara-fakturalardan foydalanish va savdo aylanmasi	10%	EHF platformalari orqali
Korxonaning ijtimoiy mas'uliyati va hududiy faolligi	10%	Mahalliy hokimiyat va SSP ma'lumotlari asosida

³ Soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

⁴ Soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Yuqoridagi 4-rasmda 1-mezon bo'yicha tadbirkor davlat ro'yxatidan o'tgan sanasi bo'yicha faoliyat ko'rsatgan har bir yili uchun 2 balldan va 5 yil hamda undan ortiq muddat faoliyat yuritganlik uchun 10 ball beriladi (4-rasm).

Mezon nomi	Baholash	Ta'sir chorasi	Baholash metodikasi	Mezonni hisoblash davri
Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish davri	10	x	Davlat ro'yxatidan o'tgan sanasi bo'yicha: • har bir to'liq yil uchun 2 balldan; • 5 yil va undan ortiq bo'lsa, jami 10 ball beriladi.	Yillik
EBITA bo'yicha rentabellik darajasi (EBITA margin = EBITA / sof tushum x 100%)	10	x	Rentabellik ko'rsatkichlari bo'yicha: • 70 foizdan yuqori bo'lsa — 10 ball; • 50-70 foizgacha bo'lsa — 5 ball; • 25-50 foizgacha bo'lsa — 2 ball beriladi.	Yillik
Er maydonlari (q.x. uchun uzoq muddatli ijaraga ajratilgan) va mulk huquqi yoki ijara huquqi asosida ko'chmas mulk obyektlari mavjudligi (Ijara shartnomalari hisobga olingan holda)	10	-5	Er maydonlari va ko'chmas mulk obyektlariga bo'lgan huquq: • mavjud bo'lsa — 10 ball; • ijara shartnomasi bo'yicha — 7 ball; • ko'rsatilmagan manzilda faoliyat aniqlansa — 5 ball chegiriladi.	Oylik
Iqtisodiy faoliyat turidan kelib chiqib, bir nafar xodimga to'g'ri keladigan bir yillik tushum hajmi dinamikasi	10	-5	O'sish ko'rsatkichlari bo'yicha: • 100 foiz va undan yuqori — 10 ball; • 75-100 foizgacha — 8 ball; • 50-75 foizgacha — 6 ball; • 25-50 foizgacha — 4 ball; • 25 foizgacha — 2 ball.	Oylik
Soliq hisobotlarini belgilangan muddatlarda taqdim etilishi	10	x	Hisobotlar kechiktirilmagan taqdim etilgan bo'lsa — 10 ball beriladi.	Oylik
Hisoblangan soliq summasining belgilangan muddatda to'lanishi	10	x	Soliq (hisobot) davrida hisoblangan soliq summasi kechiktirilmagan to'langan bo'lsa — 10 ball beriladi.	Oylik
Hisoblangan soliq summasini to'lov topshiriqnomasi orqali amalga oshirganligi	10	-5	Hisoblangan soliq summasi: • to'liq to'lov topshiriqnomasi orqali to'langan bo'lsa — 10 ball; • aks holda — 5 ball chegiriladi.	Oylik
Elektron hisobvaraq-fakturalarni qonunchilikda belgilangan muddatlarda rasmiylashtirilgan holati	10	x	Belgilangan muddatda rasmiylashtirilgan elektron hujjatlar ushbu: • 100 foiz bo'lsa — 10 ball; • 75-100 foizgacha — 7 ball; • 50-75 foizgacha — 5 ball; • 25-50 foizgacha — 3 ball; • 25 foizgacha — 1 ball.	Oylik
Elektron hisobvaraq-fakturalar orqali yil davomida xarid qilingan tovarlar realizatsiyasi amalga oshirilishi (yil boshidagi va oxiridagi tovar qoldig'i)	10	-5	Yil davomida xarid qilingan tovarlarning: • 50-70 foiz realizatsiya qilinganda — 5 ball; • 70 foizdan ortig'i realizatsiya qilinib, qoldiq qolmasa — 10 ball; • 70 foizdan ortiq qoldiq saqlansa — 10 ball chegiriladi.	Yillik
Soliq organlari axborot tizimlaridan foydalangan holda o'tkazilgan tekshiruvlar oqibati tahlili natijasida aniqlangan kamchiliklarning bartaraf etilgan holati	10	-5	Soliq organlari axborot tizimidagi kamchiliklar: • bartaraf etilgan bo'lsa — 10 ball; • joriy rejada bartaraf etish bo'yicha ishlansa — 7 ball; • qayta buzilish natijasida soliq xavfi aniqlansa — 5 ball.	Kunlik

4-rasm. Tadbirkorlik subyekti faoliyatini baholash metodlari⁶

Har kuni ko'rsatkichlarni yangilash davri hisoblanadi. 2-mezon bo'yicha EBITDA rentabellik darajasi subyektning sof foydasiga foiz to'lovlari, amortizatsiya va foyda solig'i summasi qo'shib, sof tushumga bo'lish va 100 ga ko'paytirish orqali aniqlanadi.

EBITDA rentabellik darajasi subyektni faoliyat ko'rsatayotgan soha korxonalarining o'rtacha ko'rsatkichidan:

20 foiz va undan yuqori bo'lsa — 10 ball;

15–20 foizgacha yuqori bo'lsa — 8 ball;

10–15 foizgacha yuqori bo'lsa — 6 ball;

5–10 foizgacha yuqori bo'lsa — 4 ball;

o'rtachaga teng yoki 5 foizgacha yuqori bo'lsa — 2 ball beriladi. O'rtachadan past bo'lsa — ball berilmaydi. Bunda tegishli hududdagi iqtisodiy faoliyat turi bo'yicha tadbirkorlik subyekti yagona bo'lgan hollarda mazkur mezonni hisoblashda hududning o'rtacha ko'rsatkichi bilan solishtiriladi.

4-mezon bo'yicha EBITDA rentabellik darajasi subyektning sof foydasiga foiz to'lovlari, amortizatsiya va foyda solig'i summasi qo'shib, sof tushumga bo'lish va 100 ga ko'paytirish orqali aniqlanadi. EBITDA rentabellik darajasi subyektni faoliyat ko'rsatayotgan soha korxonalarining o'rtacha ko'rsatkichidan:

20 foiz va undan yuqori bo'lsa — 10 ball;

15–20 foizgacha yuqori bo'lsa — 8 ball;

10–15 foizgacha yuqori bo'lsa — 6 ball;

5–10 foizgacha yuqori bo'lsa — 4 ball;

o'rtachaga teng yoki 5 foizgacha yuqori bo'lsa — 2 ball beriladi. O'rtachadan past bo'lsa — ball berilmaydi. Bunda tegishli hududdagi iqtisodiy faoliyat turi bo'yicha tadbirkorlik subyekti yagona bo'lgan hollarda mazkur mezonni hisoblashda hududning o'rtacha ko'rsatkichi bilan solishtiriladi. Xuddi shuningdek, boshqa mezonlar ham 4-rasmda keltirilgan mezonlar bo'yicha baholanadi.

⁶ Soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Quyida soliq risklarini boshqarish va soliq nazorati tizimini optimallashtirish bo'yicha amaliy takliflar keltirilgan:

Riskka asoslangan soliq nazorati. An'anaviy tekshiruvlardan voz kechib, ma'lumotlarni tahlil qilish asosida "profilaktik" nazoratga o'tish zarur.

Mahalliy hokimliklar va soliq organlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirish mumkin. Kadastr va soliq ma'lumotlarining sinxronizatsiyasi bilan to'liq integratsiya qilish. Foydalanilmayotgan yoki noqonuniy foydalanilayotgan obyektlarni aniqlashda dronlar va sun'iy yo'ldosh tasvirlaridan (GIS texnologiyalari) foydalanish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Musgrave R.A., Musgrave P.B. Public Finance in Theory and Practice. — New York: McGraw-Hill, 1989.
2. Stiglitz J.E. Economics of the Public Sector. — New York: W.W. Norton & Company, 2000.
3. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. Economics. — New York: McGraw-Hill Education, 2010.
4. Schneider F., Enste D.H. The Shadow Economy: An International Survey. — Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
5. Turdaliyev Eldor Sho'xratjon o'g'li "Qo'shilgan qiymat solig'i ma'murchiligida salbiy farq summalarini qoplash tartibini takomillashtirish masalalari" I.f.f.d (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati T.: 2026. -11 b.
6. Майбуров И.А. Налоги и налогообложение: учебник. — М.: Юрайт, 2020.
7. Гончаренко Л.И. Налоговый контроль: теория и практика. — М.: Финансы и статистика, 2018.
8. Абдурахмонов Қ.Х. Давлат молияси ва солиқ сиёсати. — Тошкент: Fan va texnologiya, 2020.
9. С.М.Оленников. Квалификация уклонения от уплаты налогов по объективным признакам состава преступления. // Юридическая ответственность и ответственные юристы. 2017. №4. С.37-42.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 7/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>